

DE MENING VAN DE VLAMINGEN OVER GEMEENTELIJK STEMRECHT VOOR MIGRANTEN EEN KORTE NOTA

Jaak Billiet
Marc Swyngedouw
Dirk Jacobs

ISPO – KULeuven

Deze nota is als pdf-file beschikbaar via de ISPO-website <http://fly.to/ispo>

Sinds 1 januari 2001 laat de Grondwet toe dat aan niet-staatsburgers van buiten de Europese Unie het lokaal kiesrecht toegekend zou worden. Niet-Belgen met een nationaliteit van één van de veertien andere lidstaten van de Europese Unie genieten reeds sinds januari 1999 het lokaal kiesrecht en konden hier tijdens de jongste gemeenteraadsverkiezingen van oktober 2000 voor het eerst gebruik van maken. Er werden deze legislatuur een aantal wetsvoorstellen in Kamer en Senaat ingediend die het kiesrecht nu ook aan de zogenaamde ‘derdelanders’, niet-Belgen met een niet-EU-nationaliteit, willen toekennen. In het alledaagse taalgebruik heeft men het over ‘stemrecht voor migranten’, wanneer men dit kiesrecht voor niet-staatsburgers van buiten de Europese Unie bedoelt.

Een vaak terugkerende stelling in het debat aangaande ‘stemrecht voor migranten’ is dat een meerderheid van de Vlaamse bevolking er tegen gekant zou zijn. Hierbij wordt echter nimmer gerefereerd aan daadwerkelijk onderzoek terzake. Naar wij weten is hierover tot nog toe ook geen cijfermateriaal voorhanden. Los van de vraag welke belang gehecht zou moeten worden aan de verdeling van opinies onder de bevolking voor de politieke besluitvorming in dit dossier, lijkt het ons aangewezen dat uitspraken over de mening van de bevolking op onderzoeksresultaten gebaseerd kunnen zijn.

In hun studie ‘Structurele determinanten van het stemgedrag en culturele kenmerken van de kiezerskorpsen in Vlaanderen, De verkiezingen van 1999’ (ISPO-bulletin 2001/41) hebben Billiet, Swyngedouw, Depickere & Meersseman de bepalende factoren van het stemgedrag bij de meest recente parlementaire verkiezingen beschreven. De data die aan de basis liggen van die studie zijn afkomstig uit post-electoraal verkiezingsonderzoek van 1999, dat plaats vond door middel van face-to-face interviews van september 1999 tot maart 2000.

Nu werd in diezelfde studie door het ISPO aan de 2.179 ondervraagden ook een item aangaande het ‘stemrecht voor migranten’ voorgelegd. Aan de respondenten werd gevraagd wat zij van de volgende stelling vonden: “Vreemdelingen die hier lang genoeg legaal wonen moeten gemeentelijk stemrecht krijgen”.

Bij onze steekproef van de Vlaamse bevolking leidde dit tot de volgende resultaten¹:

TABEL 1. RESULTATEN ISPO 1999 STEMRECHT VOOR MIGRANTEN
“Vreemdelingen die hier lang genoeg legaal wonen
moeten gemeentelijk stemrecht krijgen”

Helemaal eens	5,1 %
Eens	38,7 %
Noch eens, noch oneens	18,2 %
Oneens	24,9 %
Helemaal oneens	11,4 %
Weet niet of geen antwoord	2,6 %
Totaal (N)	100 (N=2.179)

Er zijn, zoals blijkt in tabel 2, met andere woorden onder onze respondenten meer voorstanders dan tegenstanders van verlening van gemeentelijk stemrecht aan migranten. Maar door een flinke groep onbeslist, maken noch de voorstanders noch de tegenstanders een meerderheid in onze steekproef van de bevolking uit.

TABEL 2. MENING van de VLAMINGEN over STEMRECHT VOOR MIGRANTEN
volgens ISPO 1999

Helemaal eens of eens	43,8 %
Onbeslist	19,9 %
Helemaal oneens of oneens	36,3%
Totaal (N)	100,0 (N= 2.179)

Naast de bovenvermelde data uit het ISPO-verkiezingsonderzoek (1999) zijn er ook gegevens beschikbaar uit de survey naar Sociaal Culturele Stromingen van de Afdeling Planning en Statistiek (APS) van de Vlaamse Gemeenschap voor 2001. Uit die bevraging komen heel andere resultaten te voorschijn. We presenteren de verdeling voor de steekproef (gewogen naar opleiding en leeftijd) van APS in tabel 3. Er zijn, zoals blijkt in de tabel, volgens deze bevraging meer tegenstanders dan voorstanders van verlening van gemeentelijk stemrecht aan migranten. Maar opnieuw is er een aanzienlijke groep aan onbeslist, waardoor noch de tegenstanders noch de voorstanders een absolute meerderheid in deze steekproef van de bevolking uitmaken.

Het verschil qua resultaten tussen de ISPO-bevraging en de APS-bevraging is opvallend, hoewel het nochtans in beide gevallen om zorgvuldig opgezette onderzoeken gaan die een zo representatief mogelijke steekproef van de Vlaamse bevolking hebben nagestreefd. Het is weinig waarschijnlijk dat in de periode tussen

¹ De percentages zijn, met het oog op optimale representativiteit van de Vlaamse bevolking, gewogen naar sekse, leeftijd, onderwijs en stemgedrag in 1999. Ondermeer laaggeschoolden zijn bijvoorbeeld ondervertegenwoordigd in de steekproef, hiervoor dient met een weging gecompenseerd te worden. Voor de duidelijkheid: volgens de ongewogen resultaten – die we hier niet weergeven – zijn er wat meer voorstanders en wat minder tegenstanders.

de twee bevragingen de mening van de Vlaamse bevolking zo substantieel gewijzigd is².

TABEL 3. RESULTATEN APS 2001 STEMRECHT VOOR MIGRANTEN
“Vreemdelingen die meer dan vijf jaar legaal in België wonen moeten gemeentelijk stemrecht krijgen”

Helemaal oneens	19,8 %
Oneens	29,5 %
Noch eens, noch oneens	16,8 %
Eens	25,3 %
Helemaal eens	5,0 %
Weet niet of geen antwoord	3,8 %
Totaal (N)	100 (N=1.446)

Dit komt neer op 30,3% voorstanders, 49,3% tegenstanders en 20,6% onbeslist.

TABEL 4. MENING van de VLAMINGEN over STEMRECHT VOOR MIGRANTEN
volgens APS 2001

Helemaal eens of eens	30,3 %
Onbeslist	20,6 %
Helemaal oneens of oneens	49,3%
Totaal (N)	100,0 (N= 1.446)

In vergelijking met onderzoek in 1989 (Billiet, Carton & Huys, 1990) lijkt er volgens de APS-data nauwelijks een toename van voorstanders te zijn in tien jaar tijd. Toen luidde de vraag “Bent u er voor dat vreemdelingen die méér dan 5 jaar in België verblijven bij de gemeenteraadsverkiezingen stemrecht krijgen, bent U daar tegen, of hebt U daar geen mening over?” en waren er 30% voorstanders, 58,8% tegenstanders en had 11,2% van de respondenten geen mening. In vergelijking met de ISPO-data, is de groep voorstanders wel aardig toegenomen.

Het verschil tussen de APS-cijfers (2001) en de ISPO-cijfers (1999) is mogelijk het gevolg van het verschil in vraagverwoording, maar we vermoeden dat het verschil tussen de twee bevragingen vooral te wijten is aan het verschil in antwoordschaal. Bij de ISPO-bevraging werd immers een antwoordschaal aangeboden die begon met de keuze ‘helemaal eens’ (bovenaan de antwoordkaart) tot de keuze ‘helemaal oneens’ (onderaan de antwoordkaart). Bij de APS-bevraging werd een antwoordschaal in omgekeerde volgorde aangeboden, waarbij ‘helemaal oneens’ eerst werd aangeboden als antwoordmogelijkheid. Nu zou wat we in de sociale wetenschappen een ‘primacy-effect’ noemen, gespeeld kunnen hebben. Met het ‘primacy-effect’ bedoelen we de neiging van een deel van de respondenten om in te stemmen met de eerste antwoordcategorie(ën) die hen aangeboden wordt.

² De APS-bevraging dateert van voor de periode dat het thema van het stemrecht voor migranten opnieuw in de politieke actualiteit staat.

Primacy effect zou dan verklaren waarom er bij de APS-bevraging meer tegenstanders zijn en er bij de ISPO-bevraging meer voorstanders zijn.

Indien de verschillen inderdaad aan een ‘primacy-effect’ te wijten zijn, kan dit erop wijzen dat *de mening van een groot deel van de Vlaamse bevolking over deze thematiek helemaal nog geen uitgemaakte zaak is en nog sterk beïnvloedbaar is door het verloop van het debat. Wat we met enige zekerheid kunnen stellen op basis van de APS- en ISPO-data is dat het hoogst problematisch is om ervan uit te gaan dat er een uitgesproken meerderheid aan voorstanders of een meerderheid aan tegenstanders van het gemeentelijk kiesrecht voor vreemdelingen zou zijn.*

Hoe zijn de meningen verdeeld binnen de verschillende electoraten?

Op basis van de ISPO-gegevens – waarin er dus meer voor- dan tegenstanders zijn, in tegenstelling tot de APS-gegevens - kunnen we nagaan in tabel 5 hoe de verdeling eruit ziet per electoraat.

TABEL 5. VOOR- EN TEGENSTANDERS VAN GEMEENTELIJK STEMRECHT VOOR MIGRANTEN BINNEN DE VERSCHILLENDE ELECTORATEN (1999)

	AGALEV	CVP	SP	Vlaams Blok	VLD	VU-ID
VOOR	73,2%	48,0%	46,6%	12,8%	43,1%	49,1%
ONBESLIST	11,7%	21,4%	19,0%	16,3%	21,4%	23,6%
TEGEN	15,1%	30,6%	34,4%	70,8%	35,5%	27,3%

Bij de groene partij Agalev is een grote meerderheid (73,2%) van het groene electoraat voorstander van het stemrecht voor migranten. Maar er is toch ook een deel (15,1%) van de groene aanhang gekant tegen toekenning van het kiesrecht. Bij het Vlaams Blok is een grote meerderheid (70,8%) van het electoraat tegenstander van het migrantenstemrecht, maar verrassend genoeg is ook een klein deel van de kiezers voor het Blok (12,8%) voorstander van stemrecht voor migranten.

Bij de traditionele partijen SP, CVP en VLD en ook bij de alliantie Volksunie-ID21 zijn er meer voorstanders van het stemrecht voor migranten dan tegenstanders. Bij de christen-democraten zijn er wat meer voorstanders (48%) dan bij de socialisten (46,6%) terwijl die op hun beurt wat meer voorstanders onder het electoraat vinden dan de liberalen (43,1%). Alle partijen kennen onder hun electoraat ook een flink aantal onbeslisten, die noch voor noch tegen het gemeentelijk stemrecht voor migranten zijn.

Uit tabel 6, die de antwoordpatronen meer in detail weergeeft³, blijkt dat Agalev binnen haar electoraat, in vergelijking met andere partijen, het grootste aandeel uitgesproken voorstanders (16,6%) van het gemeentelijk stemrecht voor migranten kent. Niet echt verwonderlijk, heeft het Vlaams Blok het grootste aandeel uitgesproken tegenstanders (35,9%) onder haar electoraat. Van de traditionele partijen kent de VLD het grootste aantal uitgesproken tegenstanders (10%), gevolgd door de SP (7,9%), terwijl dat er bij de CVP een stuk minder zijn (4,6%). Bij de CVP

³ Lichte variaties tegenover samengestelde scores treden op door afrondingen en het effect van weging.

houden de proporties uitgesproken voorstanders en uitgesproken tegenstanders elkaar in balans, terwijl er bij de SP wat meer uitgesproken tegenstanders dan uitgesproken voorstanders zijn en er vooral bij de VLD-aanhang meer uitgesproken tegenstanders zijn dan voorstanders. Alles bij elkaar, zijn er, zoals uit tabel 5 bleek, volgens de ISPO-data bij alle drie de traditionele partijen echter wel duidelijk meer voorstanders dan tegenstanders, met elk ook een flinke groep onbeslist.

TABEL 6. ANTWOORDPATRONEN OP ISPO-VRAAG OVER GEMEENTELIJK STEMRECHT VOOR MIGRANTEN BINNEN DE VERSCHILLENDE ELECTORATEN (1999)

	AGALEV	CVP	SP	Vlaams Blok	VLD	VU-ID
Helemaal eens	16,6%	4,8%	6,1%	1,7%	3,3%	3,0%
Eens	56,6%	43,1%	40,5%	10,8%	39,8%	46,1%
Noch eens noch oneens	11,7%	19,0%	17,9%	16,4%	19,5%	21,2%
Oneens	12,2%	26,0%	26,5%	35,2%	25,5%	21,2%
Helemaal oneens	2,9%	4,6%	7,9%	35,9%	10,0%	6,1%
Geen mening		2,2%	1,1%		1,9%	2,4%

Wat verklaart houdingen tegenover stemrecht voor migranten?

In tabel 7 presenteren we de verdeling van opinies tegenover stemrecht voor migranten naar genoten onderwijsniveau, op basis van de ISPO-data. We zien dat er onder de laag geschoolden meer tegenstanders dan voorstanders van het migrantenstemrecht zijn, terwijl er meer voorstanders dan tegenstanders zijn bij de hogeschoolden. Het lijkt er dus op dat scholingsniveau een determinant is voor de houding tegenover het stemrecht voor migranten.

TABEL 7. KRUISTABEL MENING AANGAANDE STEMRECHT VOOR MIGRANTEN EN OPLEIDINGSNIVEAU (volgens ISPO 1999)

	Lager onderwijs	Lager secundair	Hoger secundair	Hoger onderwijs
Voorstander	35,2%	38,5%	45,5%	57,5%
Onbeslist	19,9%	21,7%	20,7%	16,8%
Tegenstander	44,9%	39,8%	33,8%	25,6%

Maar laten we eens preciezer bekijken welke factoren de keuze voor deze of gene mening bevordert. We hanteerden een multinomiale logit-analyse om de invloed van een reeks potentiële onafhankelijke variabelen, gecontroleerd voor elkaar, na te gaan. Ons vertrekpunt vormde een model met een reeks structurele achtergrondvariabelen zoals leeftijd, sekse, opleiding, beroep, kerkelijke betrokkenheid, vakbond, mutualiteit en lidmaatschap van verenigingen.

Alleen kerkelijke betrokkenheid en opleiding – weergegeven in tabel 8 - blijken een significant effect te hebben op de mening over stemrecht voor migranten; de andere variabelen spelen op zichzelf blijkbaar geen rechtstreekse rol bij de mening over stemrecht. Vooral onderwijsniveau is inderdaad bepalend voor houding tegenover migrantenstemrecht.

TABEL 8. HOOFDEFFECTEN MULTINOMIAAL LOGISTISCH MODEL ACHTERGRONDVARIABLEN OP STEMRECHT VOOR MIGRANTEN

Effect	Chi-square	Df	Prob.	Chi-sq/df
Intercept	165,89	2	< 0,0001	82,5
Onderwijsniveau	63,22	6	< 0,0001	10,5
Kerkelijke betrokkenheid	27,95	8	0,0005	3,5
Totaal (N)	42,08	24	0,013	

$G^2=91,49$; $df = 22$; $p < 0,001$

Aan de hand van dit multinomiaal logistisch model konden netto-schattingen gemaakt worden van het effect van respectievelijk genoten onderwijs en kerkelijke betrokkenheid op de mening over stemrecht voor migranten, gecontroleerd voor de overige variabelen in het model. Zo kon telkens de kans op een bepaalde mening aangaande stemrecht voor migranten berekend worden, gegeven een bepaalde score op een specifieke onafhankelijke variabele en onder controle van de andere variabelen in het model. Het gaat hierbij om netto-effecten. De resultaten van deze schattingen worden in tabel 9 weergegeven.

TABEL 9. GESCHATTE EFFECTEN MULTINOMIAAL LOGISTISCH MODEL VAN ONDERWIJSNIVEAU EN KERKELIJKE BETROKKENHEID OP STEMRECHT VOOR MIGRANTEN, UITGEDRUKT IN AFWIJINGEN VAN GEMIDDELDE PERCENTAGES

	Oneens	Onbeslist	Eens
Aanvaarden stemrecht (gemiddeld %)	36,3	19,9	43,8
Genoten onderwijs			
Lager (25,6%)	+8,5	+0,7	-9,2
Lager secundair (22,6%)	+3,8	+1,4	-5,2
Hoger secundair (30,9%)	-2,8	+0,8	+1,9
Hoger onderwijs (20,8%)	-10,6	-3,6	+14,1
Kerkelijke betrokkenheid			
Geen (15,8%)	-5,1	+0,0	+5,1
Vrijzinnig (9,1%)	-3,7	-2,5	+6,2
Randkerkelijk (36,2%)	+3,0	-0,4	-2,5
Onregelmatige praktijk (22,2%)	+2,6	+4,5	-7,1
Regelmatige praktijk (16,8%)	-3,0	-3,7	+6,8

Er blijkt een duidelijk effect van genoten onderwijs te zijn, waarbij laaggeschoolden (lager onderwijs) acht procentpunt meer kans hebben om tegen het stemrecht voor migranten te zijn dan gemiddeld. Hooggeschoolden (hoger onderwijs) hebben veertien procentpunt meer kans om voorstander van het stemrecht voor migranten te zijn dan gemiddeld.

Kijken we naar kerkelijke betrokkenheid en levensbeschouwing, dan valt op dat ongelovigen, vrijzinnigen en regelmatig praktiserende katholieken meer kans hebben voorstander te zijn van het stemrecht voor migranten dan randkerkelijken en katholieken die onregelmatig praktiseren. Randkerkelijken en katholieken die onregelmatig praktiseren hebben integendeel een grotere kans dan gemiddeld om tegenstander van het stemrecht voor migranten te zijn.

In tabel 10 betrekken we in ons model het effect van het stemgedrag van 1999 op de houding tegenover stemrecht voor migranten. Heeft, onder controle van onderwijsniveau en kerkelijke betrokkenheid, ook partijkeuze een invloed op de houding?

TABEL 10. MULTINOMIAAL LOGISTISCH MODEL EFFECT STEMGEDRAG 1999 OP STEMRECHT VOOR MIGRANTEN

Effect	Chi-square	Df	Prob.	Chi-sq/df
Intercept	127,20	2	< 0,0001	
Onderwijsniveau	32,67	6	< 0,0001	
Kerkelijke betrokkenheid	29,22	8	0,0003	
Stemgedrag	191,49	14	< 0,001	13,77
Totaal (N)	363,10	268	< 0,001	

$G^2=324,61$; $df = 266$; $p = 0,008$

In tabel 11 wordt telkens de kans op een bepaalde mening aangaande stemrecht voor migranten berekend, gegeven het stemgedrag maar onder controle van de andere variabelen in het model. Het gaat hierbij dus om netto-effecten.

TABEL 11. GESCHATTE NETTO-EFFECTEN MULTINOMIAAL LOGISTISCH MODEL VAN ONDERWIJSNIVEAU EN KERKELIJKE BETROKKENHEID OP STEMRECHT VOOR MIGRANTEN, UITGEDRUKT IN AFWIJINGEN VAN GEMIDDELDE PERCENTAGES

Aanvaardt stemrecht (gemiddeld %)	Oneens	Onbeslist	Eens
	36,3	19,9	43,8
Stemgedrag 1999			
Agalev (9,6%)	-18,1	-8,3	+26,3
SP (13,1%)	-3,0	-1,5	+4,4
VLD (21,6%)	0,0	+1,4	-1,4
Vlaams Blok (14,9%)	+35,2	-4,1	-31,1
VU_ID (8,5%)	-8,12	+4,2	+3,9
CVP (21,5%)	-7,67	+ 2,1	+ 5,6
Andere (4,5%)	- 13,9	-1,0	+14,9
Niet gestemd/blanco/ongeldig (12,9%)	-0,2	+3,5	-3,5

Agalev-stemmers hebben beduidend meer kans voorstander te zijn dan tegenstander. Vlaams Blok stemmers hebben veel meer kans tegenstander te zijn dan voorstander. SP-stemmers, VU-ID-stemmers en CVP-stemmers hebben meer kans voorstander te zijn dan tegenstander te zijn. Tot slot hebben VLD-stemmers, gecontroleerd voor onderwijsniveau en kerkelijke betrokkenheid, meer kans onbeslist te zijn dan dat ze kans maken om tegenstander te zijn en maken ze iets minder kans om voorstander te zijn.

In tabel 12 betrekken we in ons model het effect van politieke kennis op de houding tegenover stemrecht voor migranten. Heeft, onder controle van onderwijsniveau en kerkelijke betrokkenheid, de mate waarin men kennis over de politiek heeft een invloed op de houding tegenover stemrecht voor migranten?

TABEL 12. MULTINOMIAAL LOGISTISCH MODEL EFFECT POLITIEKE KENNIS OP STEMRECHT VOOR MIGRANTEN

Effect	Chi-square	Df	Prob.	Chi-sq/df
Intercept	165,89	2	< 0,0001	
Onderwijsniveau	63,22	6	< 0,0001	
Kerkelijke betrokkenheid	27,95	8	0,0027	
Politieke kennis	37,31	4	< 0,001	9,32
Totaal (N)	145,56	100	0,002	

$G^2 = 130,21$; $df = 98$; $p = 0,016$

In tabel 13 wordt telkens de kans op een bepaalde mening aangaande stemrecht voor migranten berekend, gegeven de mate van politieke kennis maar onder controle van de andere variabelen in het model. Het gaat hierbij dus om netto-effecten. Wie veel politieke kennis heeft, heeft bijzonder veel kans om het eens te zijn met verlening van stemrecht aan migranten. Wie een matige politieke kennis heeft, maakt ietsje meer kans om tegenstander dan voorstander te zijn. Wie weinig politieke kennis heeft, zal eerder onbeslist of tegenstander zijn dan dat men voorstander is van het gemeentelijk kiesrecht voor vreemdelingen.

TABEL 13. GESCHATTE NETTO-EFFECTEN MULTINOMIAAL LOGISTISCH MODEL VAN POLITIEKE KENNIS OP STEMRECHT VOOR MIGRANTEN, UITGEDRUKT IN AFWIJINGEN VAN GEMIDDELDE PERCENTAGES

Aanvaarden stemrecht (gemiddeld %)	Oneens	Onbeslist	Eens
	36,3	19,9	43,8
Politieke kennis			
Weinig	+1,0	+1,2	-3,7
Matig	+5,2	+0,1	-7,6
Veel	-6,3	-2,2	+11,3

Naast de totale invloed van de structurele determinanten op de mening aangaande stemrecht voor migranten, werd vervolgens ook gekeken of en via welke

attitudevariabelen (waardenpatronen) deze invloed verloopt. We verrichtten een multinomiale logit-analyse met 14 attitudes en de weerhouden structurele determinanten (in dit geval onderwijsniveau en kerkelijke betrokkenheid) om de invloed, onder controle voor elkaar, op de mening over stemrecht voor migranten na te gaan. Van alle attitudevariabelen blijken er maar drie (autoritarisme, postmaterialisme en zich bedreigd voelen door migranten) significant te zijn. De hoofdeffecten worden weergegeven in tabel 14. Vooral het zich bedreigd voelen door migranten, heeft, onder controle van de andere variabelen, een groot rechtstreeks effect op de mening over stemrecht voor migranten⁴. Ook het aanhangen van postmaterialisme dan wel autoritarisme heeft een – zij het kleiner - rechtstreeks effect op de mening aangaande stemrecht voor migranten. Opvallend is dat het rechtstreeks effect van onderwijs wegvalt als we de attitudevariabelen in het model opnemen. Dit betekent dat het effect van onderwijs op de mening aangaande stemrecht voor migranten onrechtstreeks verloopt via de attitudevariabelen – dat genoten onderwijs bijvoorbeeld een invloed kent op het zich bedreigd voelen door migranten of op postmaterialisme, wat op hun beurt een invloed kent op de mening over stemrecht voor migranten -, maar dat er ook een effect is van het zich bedreigd voelen door migranten of het aanhangen van postmaterialistische waarden op de mening over stemrecht, los van het genoten onderwijs.

TABEL 14. HOOFDEFFECTEN LOGIT-MODEL ACHTERGRONDVARIABLEN PLUS ATTITUDES OP STEMRECHT VOOR MIGRANTEN

Effect	Chi-square	Df	Prob.	Chi-sq/df
Intercept	67,76	2	< 0,0001	33,8
Onderwijsniveau	4,66	6	0,5886	0,7
Kerkelijke betrokkenheid	23,49	8	0,0028	2,9
Zich bedreigd voelen door migranten*	353,41	2	< 0,0001	176,7
Koesteren van autoritaire denkbeelden	19,26	2	< 0,0001	9,6
Postmaterialisme	42,72	2	< 0,0001	21,4
Totaal (N)	3331,9		1,000	

(* tienpuntenschalen) $G^2 = 1.180,9$; $df=3.398$; $p = 1.0$

Stemrecht voor migranten als issue van nieuwe politieke breuklijnen

Uit een eerdere globale analyse van alle waardeoriëntaties voor alle kiezers gezamenlijk kwam naar voor dat de Agalev- en Vlaams Blok-kiezers voor een polarisatie zorgen binnen het globale electoraat bij de verkiezingen van 1999. Dit patroon, dat zich ook al bij eerdere verkiezingen manifesteerde, werd uitvoerig besproken in de studie 'Structurele determinanten van het stemgedrag en culturele kenmerken van de kiezerskorpsen in Vlaanderen, De verkiezingen van 1999' (ISPO-bulletin 2001/41) van Billiet, Swyngedouw, Depickere & Meersseman. Het lijkt hier te gaan om een uiting van nieuwe ideële politieke breuklijnen, waarbij enerzijds

⁴ Op zich is dit niet verwonderlijk aangezien het item over stemrecht in de vragenbatterij met betrekking tot 'negatieve houding t.a.v. migranten of bedreiging door migranten' werd aangeboden.

postmaterialisme tegenover materialisme staat en anderzijds cultureel universalisme (of multiculturalisme) tegenover cultureel particularisme (of ethnocentrisme) staat. Electoraal vertaald, staan, wat waardenoriëntaties van hun electoraten betreft, Agalev en Vlaams Blok als extremen tegenover elkaar, en bevinden de electoraten van de andere politieke partijen zich ergens tussen de twee polen.

Wellicht is precies het thema van het stemrecht voor migranten één van de symbolische issues waarrond het politieke landschap – in de eerste plaats door de kiezer - ge(her)structureerd wordt en vormt het één van de concrete debatten waarin de nieuwe breuklijnen gearticuleerd worden. In opinies aangaande het toekennen van gemeentelijk stemrecht aan migranten staan volgens de ISPO-verkiezingsdata voor 1999 de Agalev- en Vlaams Blok-electoraten duidelijk tegenover elkaar, met een grote groep voorstanders (73,2%) bij Agalev en een grote groep tegenstanders (70,8%) bij het Vlaams Blok. Bij de andere politieke partijen is het patroon minder eenduidig, hoewel er volgens de ISPO-gegevens bij allemaal meer voorstanders (tussen 43,1 tot 49,1%) dan tegenstanders (tussen 27,3% tot 35,5%) van het stemrecht voor migranten te vinden zijn.

Besluit

Tot slot de steeds noodzakelijke algemene opmerkingen over onvermijdelijke onzekerheid. De ISPO-gegevens gaan terug op de periode september 1999 tot maart 2000. De APS-gegevens dateren van medio 2001. Een mogelijke invloed van het debat van de laatste maanden en weken in de pers over de thematiek van het stemrecht voor migranten kan dus geen reflectie vinden in deze cijfers. Verder dient in herinnering gebracht te worden dat het hier om wetenschappelijk survey-onderzoek gaat dat werkt met waarschijnlijkheden en dat non-respons kent. Een zeker mate van onzekerheid is dus altijd voor handen.

Onderwijsniveau blijkt een belangrijke determinant te zijn voor het vormen van een bepaalde opinie over de kwestie: *laaggeschoolden zijn vaker gekant tegen het stemrecht, terwijl hoger geschoolden vaker voorstander zijn van de toekenning van het kiesrecht aan migranten. Concreet vertaald zich dat via het al dan niet aanhangen van postmaterialistische waarden en autoritaire denkbeelden of het zich bedreigd voelen door migranten. Die attitudes hebben ook op zichzelf – los van genoten onderwijsniveau – een invloed op de mening aangaande stemrecht voor migranten.*

Over de gehele bevolking zijn er volgens de ISPO-data *meer voorstanders (43,8%) dan tegenstanders (36,3%)* van het gemeentelijk stemrecht voor migranten en is er een flinke groep (19,9%) die onbeslist blijft en noch voorstander noch tegenstander verklaart te zijn. Volgens de APS-data *zijn er dan echter weer meer tegenstanders (49,3%) dan voorstanders (30,3%)*, terwijl er 20,6% van de respondenten onbeslist blijft. Dit *verschil in resultaat* is mogelijk het gevolg van de *vraagverwoording* (en meer bepaald de invloed van een zogenaamd ‘primacy-effect’ bij het aanbieden van de antwoordcategorieën). Sowieso staat buiten kijf dat er geen afgetekende meerderheid aan voor- of aan tegenstanders van het stemrecht voor migranten is. De bevolking is er over verdeeld. *De mening van een groot deel van de Vlaamse bevolking over deze thematiek is helemaal nog geen uitgemaakte zaak en is nog sterk beïnvloedbaar door*

het verloop van het debat. Wat we met enige zekerheid kunnen stellen op basis van de APS- en ISPO-data is dat het hoogst problematisch is om ervan uit te gaan dat er een uitgesproken meerderheid aan voorstanders of een uitgesproken meerderheid aan tegenstanders van het gemeentelijk kiesrecht voor vreemdelingen zou zijn. Het zal aan de gekozen politici zijn om de weg te wijzen.

Jaak Billiet is gewoon hoogleraar in de sociale methodologie aan het Department Sociologie, Faculteit Sociale Wetenschappen, K.U.Leuven en promotor van het ISPO-verkiezingsonderzoek. Marc Swyngedouw is onderzoeksprofessor aan het Departement Sociologie, Faculteit Sociale Wetenschappen, K.U.Leuven en directeur van het ISPO. Eveneens is hij buitengewoon hoofddocent aan de KUBrussel. Dirk Jacobs is deeltijds docent aan de Faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen aan de KUBrussel en is als post-doctoraal wetenschappelijk medewerker verbonden aan het ISPO.

De ISPO-verkiezingsonderzoeksgegevens zijn verzameld door Jaak Billiet, Marc Swyngedouw, Astrid Depickere en Erik Meersseman van het *Instituut voor Sociaal en Politiek Opinieonderzoek (ISPO)* – voorheen *Interuniversitair Steunpunt Politieke Opinieonderzoek* - na de parlementsverkiezingen van 1999 in het raam van het AGORA programma onder begeleiding van de DWTC.

De gegevens van de Vlaams Gemeenschap werden verzameld in opdracht van de Afdeling Planning en Statistiek van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.

Instituut voor Sociaal en Politiek Opinieonderzoek (ISPO), Departement Sociologie, KULeuven, Van Evenstraat 2B, 3000 Leuven. Tel. 016-323237 Fax. 016-323365